

KRIVIČNOPРАВNA ZAŠTITA ĆELIJA I TKIVA U REPUBLICI SRBIJI

Pregledni naučni članak

DOI 10.7251/APDN1901067T	UDK 616.089.84:343.431(094.5)
--------------------------	-------------------------------

Doc. dr Veljko TURANJANIN*

Doc. dr Milica KOLAKOVIĆ-BOJOVIĆ*

Apstrakt: Autori u radu objašnjavaju krivičnopravnu zaštitu ćelija i tkiva u zakonodavstvu Republike Srbije. Zakonom o transplantaciji ćelija i tkiva predviđena su tri krivična djela. Međutim, već na osnovu prvog pogleda jasno je da je za uzor propisivanja ovih krivičnih djela poslužilo krivično djelo trgovine ljudima, što je i opravdano i logično, s obzirom na osnovne međunarodne pravne akte, čijom ratifikacijom je bilo nužno propisati nova krivična djela. Stoga je krivično djelo trgovine ljudima propisano u Krivičnom zakoniku Srbije, dok su krivična djela kojima se štite organi, ćelije i tkiva, propisani u sporednom krivičnom zakonodavstvu, tačnije u spomenutom Zakonu u transplantaciji ćelija i tkiva i Zakonu o transplantaciji organa. Pored uvodnih i završnih razmatranja, autori rad dijele u tri cjeline, pri čemu je u svakom dijelu objašnjeno po jedno krivično djelo.

Ključne riječi: transplantacija, ćelija, tkivo, krivično djelo,...

Uvod

Trgovina organima sve više zaokuplja pažnju naučne, stručne, laičke i političke javnosti širom svijeta, pa tako i Republike Srbije (Banović, 2017: 70). U posljednje vrijeme aktuelizovana je rasprava o donošenju novog Zakona o transplantaciji organa, što uzročno-posljedično podrazumijeva i promjenu Zakona o transplantaciji ćelija i tkiva (u daljnjem tekstu: ZTĀT). Važeći zakonski tekstovi su donijeti 2009. godine, dok se donošenje novih najavljivalo za kraj 2016. ili početak 2017. godine. Kao što je poznato novi zakonski propisi u ovoj materiji još nisu donijeti. Ipak, u nizu ovih zakonskih tekstova 2017. godine je donijet Zakon o biomedicinski potpomognutoj oplodnji, u kojem su, takođe, sadržana tri krivična djela, ali koja se blago razlikuju u odnosu na djela propisana navedenim zakonskim tekstovima. Pozitivnopravnim propisima predviđena su tri krivična djela. Njihovo propisivanje je bila nužnost usljed

* Pravni fakultet u Lukavici, PIM Univerzitet u Banjoj Luci, e-mail: veljko.turanjanin@pravnofakultet.edu.ba

* Pravni fakultet u Lukavici, PIM Univerzitet u Banjoj Luci, e-mail: milica.kolakovic@pravnofakultet.edu.ba

donošenja Konvencije protiv trgovine ljudskim organima, kojom je određeno da su države dužne da predvide krivična djela u slučaju umišljajnog uzimanja organa sa žive ili preminule osobe, i to u slučaju kada je do uzimanja organa došlo bez slobodnog, informisanog i specijalnog pristanka donora, te kada je do uzimanja organa došlo u zamjenu za finansijsku ili drugu poredbenu vrijednost za davanje organa ili treće lice. Kao što Tijana Šurlan navodi, trgovina organima, ćelijama i tkivima počiva na dva bazična prohibitivna principa i to: da je zabranjeno nasilno oduzimati dijelove ljudskog tijela i da je zabranjeno prodavati i kupovati dijelove ljudskog tijela (Šurlan, 2016: 2). Samim tim, uzimanje ćelija i tkiva treba da se veže za uzimanje organa, što će naročito biti jasno kada budemo obrazlagali radnje izvršenja krivičnih djela. Razlika među njima, naravno, postoji, iako se zaštita ćelija i tkiva postepeno uvodi u normativni okvir (Šurlan, 2016: 3).

Prije analize krivičnih djela neophodno je skrenuti pažnju na značenje najvažnijih termina koje zakonodavac koristi, a važnih i za razjašnjavanje krivičnih djela. Na prvom mjestu pod trgovinom organima podrazumijevaju se brojne nelegalne aktivnosti čiji je cilj komercijalizacija ljudskih organa i tkiva koji su potrebni za terapijsku transplantaciju (European Parliament, 2015: 16; Banović, 2017: 74). Transplantacija ćelija i tkiva predstavlja medicinski postupak dobijanja ćelija/tkiva sa živog ili umrlog lica radi presađivanja, odnosno upotrebe u tijelo drugog lica, uključujući i sve procedure za uzimanje, doniranje, obradu, očuvanje, karantin, upotrebu i distribuciju ćelija i tkiva, kao i praćenje ozbiljnih neželjenih pojava i ozbiljnih neželjenih reakcija; ćelije su pojedinačne ljudske ćelije ili skupovi ljudskih ćelija koji nisu povezani nijednom vrstom vezivnog tkiva; tkivo je sastavni dio ljudskog tijela koga čine ćelije i vezivno tkivo; davalac je živo ili umrlo lice od koga se dobijaju ljudske ćelije/tkiva; doniranje predstavlja davanje ljudskih ćelija i tkiva bez nadoknade sa živog ili umrlog lica radi primjene kod ljudi; dobijanje jeste postupak kojim se dolazi do ćelija i tkiva (član 3. ZTČT).

1. Krivično djelo iz člana 98. ZTČT

Zakonom o transplantaciji ćelija i tkiva propisana su tri krivična djela. Kao što ćemo vidjeti, način njihovog propisivanja je gotovo identičan kao kada su u pitanju krivična djela iz Zakona o transplantaciji organa. Na prvom mjestu članom 98. Zakona o transplantaciji ćelija i tkiva predviđeno je da:

(1) Ko silom ili prijetnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, povjerenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi prisili jedno lice da mimo svoje slobodne volje da pismeni pristanak za davanje ćelija, odnosno tkiva za života radi transplantacije tom ili drugom licu i kome se na osnovu tog pismenog pristanka uzme ćelija ili tkivo, ili ako mimo svoje volje

potpiše pismeni pristanak za davanje tkiva poslije svoje smrti za transplantaciju tom ili drugom licu, kazniće se zatvorom od dvije do deset godina.

(2) Za djelo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema maloljetnom licu učinilac će se kazniti kaznom propisanom za to djelo i kada nije upotrijebio silu, prijetnju ili neki drugi od navedenih načina.

(3) Ako je djelo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema maloljetnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od najmanje tri godine.

(4) Ako je usljed djela iz st. 1. i 3. ovog člana nastupila teška tjelesna povreda davaoca ćelija, odnosno tkiva, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do 15 godina.

(5) Ako je usljed djela iz st. 1. i 3. ovog člana nastupila smrt davaoca ćelija, odnosno tkiva, učinilac će se kazniti zatvorom od najmanje deset godina.

(6) Ko se bavi vršenjem krivičnih djela iz st. 1-3. ovog člana ili je djelo izvršeno od strane organizovane grupe, kazniće se zatvorom od najmanje pet godina.

Na prvom mjestu neophodno je skrenuti pažnju na izuzetnu sličnost u određivanju radnje ovog krivičnog djela sa krivičnim djelom trgovine ljudima iz člana 388. Krivičnog zakonika,¹ a potom, kao što smo naveli, sa krivičnim djelom

---

¹ Krivično delo trgovine ljudima je propisano na sledeći način:

(1) Ko silom ili pretnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, poverenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, vršenja krivičnih dela, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, uspostavljanja ropskog ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dela tela ili radi korišćenja u oružanim sukobima, kazniće se zatvorom od tri do dvanaest godina.

(2) Za delo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema maloletnom licu učinilac će se kazniti kaznom propisanom za to delo i kad nije upotrebio silu, pretnju ili neki drugi od navedenih načina izvršenja.

(3) Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema maloletnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje pet godina.

(4) Ako je usled dela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila teška telesna povreda nekog lica, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina, a ako je nastupila teška telesna povreda maloletnog lica usled dela iz stava 3. ovog člana, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje pet godina.

(5) Ako je usled dela iz st. 1. i 3. ovog člana nastupila smrt jednog ili više lica, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.

(6) Ko se bavi vršenjem krivičnog dela iz st. 1. do 3. ovog člana ili je delo izvršeno od strane grupe, kazniće se zatvorom najmanje pet godina.

(7) Ako je delo iz st. 1. do 3. ovog člana izvršeno od strane organizovane kriminalne grupe, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.

iz Zakona o transplantaciji organa. Radnju osnovnog oblika krivičnog djela čini lice koje silom ili prijetnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, povjerenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi prisili jedno lice da mimo svoje slobodne volje da pismeni pristanak za davanje ćelija/tkiva za života radi transplantacije tom ili drugom licu i kome se na osnovu tog pismenog pristanka uzme ćelija/tkivo, ili ako mimo svoje volje potpiše pismeni pristanak za davanje tkiva poslije svoje smrti za transplantaciju tom ili drugom licu. Davanje ćelija/tkiva je regulisano na dobrovoljnoj osnovi (član 18. ZTČT), a usluge u vezi sa uzimanjem, doniranjem, obradom, očuvanjem, karantinom, upotrebom, distribucijom, odnosno transplantacijom ćelija/tkiva se obavljaju kao nedobitne usluge (član 19. ZTČT).

Načini izvršenja krivičnog djela odgovaraju onim kod krivičnog djela trgovine ljudima/organima. Međutim, pojmovi kojima se operiše su identični kao kod većeg broja krivičnih djela, tako da njihovo značenje možemo da preuzmemo i ovdje. Na prvom mjestu navode se sila i prijetnja. Sila (apsolutna i kompulzivna) i prijetnja utiču na volju davaoca organa i time uzrokuju donošenje iznuđene odluke (Stojanović, 2014: 101). Navedeni pojmovi nisu definisani Krivičnim zakonikom, pa se pod pojmom sile podrazumijeva upotreba snage prema nekom licu da ono izvrši, odnosno ne izvrši određenu radnju (Lazarević, 2011: 110), dok prijetnja predstavlja stavljanje u izgled nekog zla licu koje se prinuđava (Stojanović, 2007, 98). Prijetnja mora biti ozbiljna i stvarna, ali se smatra da će se pretnja smatrati ozbiljnom i kad nije realno ostvarljiva, ako je lice kome se prijeti imalo razloga da vjeruje u njenu ostvarljivost (Radović, 2008: 108). Kao što profesori Stojanović i Lazarević navode, prilikom razmatranja postojanja sile treba obratiti pažnju i na pitanje otpora lica prema kome se primjenjuje, pri čemu se sila upotrebljava radi sprečavanja otpora nekog lica, ali je dovoljno da se otpor očekivao. Dakle, zahtjeva se subjektivni element u vidu savladavanja stvarnog ili očekivanog otpora prinuđenog (Stojanović, 2007: 97; Lazarević, 2011: 110). Krivičnim zakonikom je određeno i da se pod pojmom sile podrazumijeva i primjena hipnoze ili omamljujućih sredstava s ciljem da se neko protiv svoje volje dovede u nesvjesno stanje ili onesposobi za otpor (čl. 112. st. 12. Krivičnog zakonika). Primjena hipnoze ili omamljujućih sredstava najčešće predstavlja apsolutnu silu, ali nije isključeno da u nekim slučajevima može da se

(8) Ko zna ili je mogao znati da je lice žrtva trgovine ljudima, pa iskoristi njen položaj ili drugome omogući iskorišćavanje njenog položaja radi eksploatacije predviđene stavom 1. ovog člana, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.

(9) Ako je delo iz stava 8. ovog člana učinjeno prema licu za koje je učinilac znao ili je mogao znati da je maloletno, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina.

(10) Pristanak lica na eksploataciju ili na uspostavljanje ropskog ili njemu sličnog odnosa iz stava 1. ovog člana ne utiče na postojanje krivičnog dela iz st. 1, 2. i 6. ovog člana.

radi i o kompulzivnoj sili (Stojanović, 2007: 97). Klajn i Šipka određuju hipnozu kao stanje slično snu izazvano sugestijom hipnotizera, koja čini osobu podložnom sugestijama usljed smanjene volje i svijesti (Klajn i Šipka, 2012: 1420). U istoj odredbi je izjednačena primjena hipnoze i omamljujućih sredstava, koja imaju svoju biološku osnovu, a zajednički cilj im je dovođenje određenog lica u nespvesno stanje ili nesposobnost za otpor (Kolarevic, Zarkovic i Biac, 2015: 156. Kada je u pitanju prijetnja, njena ozbiljnost se cijeni prema načinu na koji se čini i spram mogućnost njenog ostvarenja, budući da zlo kojim se prijeti, s jedne strane treba da bude objektivno ostvarljivo, ali s druge strane prijetnja će se smatrati ozbiljnom i kada objektivno nije ostvarljiva ako je lice prema kome se prijeti imalo razloga da vjeruje u njenu ostvarljivost i pod uticajem takvog uvjerenja se i ponašalo (Lazarević, 2011: 521-522).

Sljedeći način izvršenja djela je u vezi sa dovođenjem u zabludu i održavanjem u zabludi. Dakle, krivično djelo može biti izvršeno na dva načina kada je u pitanju postojanje zablude. U prvom slučaju pasivni subjekt se još uvek ne nalazi u zabludi, a izvršilac krivičnog djela lažnim prikazivanjem činjenica stvara kod njega pogrešnu predstavu o činjenicama, a u drugom slučaju se lice već nalazi u zabludi, a izvršilac krivičnog djela ga svojim djelovanjem održava u zabludi bilo kojom djelatnošću (Čejović, 2008: 493). Ovdje se u suštini radi o obmani, a između obmane i činjenja mora da postoji uzročna veza (Lazarević, 2011: 700). Potom, krivično djelo može biti izvršeno zloupotrebom ovlašćenja, povjerenja, odnosa zavisnosti ili teških prilika drugog. Ovaj način izvršenja krivičnog djela postojaće ako je učinilac za njeno ostvarivanje iskoristio ili ovlašćenja koja ima, odnos povjerenja pasivnog subjekta prema njemu, položaj zavisnosti koji pasivni subjekt ima prema njemu ili teške imovinske, stambene ili druge prilike u kojima se učinilac nalazi (Radović, 2008: 108). Na prvom mjestu imamo zloupotrebu povjerenja, koja se u suštini sastoji u zloupotrebi ovlašćenja, tj. u preduzimanju radnji koje su protivne interesima pasivnog subjekta (Stojanović, 2007: 525). Međutim, ovdje se ne treba zadržati samo na definiciji zloupotrebe povjerenja kada je u pitanju radnja istoimenog krivičnog djela, koja se vezuje za imovinu oštećenog. Naime, organi nisu stvari koje su u prometu, pa se samim tim ni zloupotreba ovlašćenja ne može vezivati za stvari, već ju je neophodno posmatrati u jednom širem smislu. Ovde se radi o izuzetno osjetljivim temama, tako da zloupotreba povjerenja treba da predstavlja zloupotrebu u najširem smislu riječi.

Prvi teži oblik krivičnog djela postoji u situaciji izvršenja osnovnog oblika krivičnog djela, ali bez korišćenja sile ili prijetnje, dovođenja u zabludu ili održavanja u zabludi, zloupotrebe ovlašćenja, povjerenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanja ličnih isprava ili davanja ili primanja novca ili druge koristi, ali prema maloljetnom licu. Dakle, maloljetno lice treba da da pismeni pristanak za davanje ćelija/tkiva za života radi transplantacije tom ili drugom licu i kome se na osnovu tog pismenog pristanka uzme ćelija/tkivo ili

ako potpiše pismeni pristanak za davanje tkiva poslije svoje smrti za transplantaciju tom ili drugom licu. U ovom slučaju mora da se radi o svojevolumnom pristanku maloljetnog lica. Zakonodavac u ovom slučaju štiti dodatno maloljetno lice, te se smatra da ono nije dovoljno zrelo da može da pristane na ovakvu medicinsku intervenciju. Samim tim i u slučaju pristanka maloljetnika postoji krivično djelo, za koje je propisana kazna od dvije do deset godina, kao i za osnovni oblik, čime zakonodavac u pogledu kazne izjednačava djelo učinjeno prema punoljetnom licu uz silu ili neki od drugih opisanih načina i prema maloljetniku, ali bez navedenih načina izvršenja. Kao što prof. Škulić ispravno zapaža, ova odredba je pravnotehnički veoma slabo formulisana, a po svemu sudeći besmislena i potpuno neprimjenjiva, budući da je teško čak i u čisto teorijskom smislu zamisliti kako bi se ovo krivično djelo moglo ostvariti, a da se pri tom ne preduzme nijedna od alternativno propisanih radnji izvršenja (Škulić, 2015: 301). Njihova primjena prema maloljetniku tvori sljedeći teži oblik izvršenja, za koji je propisana zatvorska kazna od najmanje tri godine. Pri tom uzrast pasivnog subjekta mora da bude obuhvaćen umišljajem učinioca (Radović, 2008: 109).

Sljedeći teži oblik krivičnog djela postoji u situaciji izvršenja nekog od tri prethodna oblika, pri čemu se posljedica ogleda u nastupanju teške tjelesne povrede davaoca ćelije/tkiva. Dakle, zakonodavac ne razlikuje da li je došlo do tjelesne povrede punoljetnog ili maloljetnog lica, ali o tome treba voditi računa prilikom odmjeravanja kazne. Zapriječena je zatvorska kazna u trajanju od tri do petnaest godina. Međutim, ukoliko uzmemo u obzir samu prirodu izvršenja ovog djela, jasno je da nastupanje teške tjelesne povrede može biti često. Naravno, za određivanje teške tjelesne povrede koristi se istoimeno krivično djelo. Pri tom treba napomenuti da se ne pravi razlika između obične tjelesne povrede i naročito teške tjelesne povrede, pa je ta okolnost od značaja prilikom odmjeravanja kazne. Budući da zakonodavac ne određuje pojam obične teške tjelesne povrede, to se njen pojam određuje preko pojma naročito teške tjelesne povrede. Stoga se smatra da obična teška tjelesna povreda postoji u slučaju ako usljed povrede život povređenog nije doveden u opasnost ili je doveden samo u apstraktnu opasnost; ako je uništen ili trajno i u znatnoj mjeri oslabljen dio tijela ili organ koji se ne smatra važnim, odnosno kada je važan dio tijela ili organ oslabljen, ali ne u znatnoj mjeri ili je oslabljen u znatnoj mjeri, ali ne trajno; ako je prouzrokovana privremena nesposobnost za rad (prema prof. Čejoviću, ovde je reč o radu koji ne predstavlja njegovo zanimanje, nego vršenje neke druge djelatnosti (Čejović, 2006: 458)); ako je trajno, ali ne teško, narušeno zdravlje pasivnog subjekta, odnosno ako je narušeno teško, ali ne trajno; ako tjelesna povreda prouzrokuje izvjesne trajne promjene na tijelu koje se ne mogu smatrati unakaženošću (Stojanović, 2007: 348). Naročito teška tjelesna povreda postoji ako je život povređenog doveden u konkretnu i neposrednu opasnost; ako je neki važan dio tijela uništen, kada je neki važan dio tijela u znatnoj mjeri oslabljen, kada je neki važan organ uništen, kada je neki važan organ u znatnoj

meri oslabljen; kada je nastupila, kako apsolutna tako i relativna trajna nesposobnost za rad (opet prof. Čejović smatra da se ovdje podrazumijeva rad koji predstavlja glavno zanimanje kojim se povređeni bavio prije povrede (Čejović, 2006: 457)); ako je zdravlje oštećenog trajno i teško narušeno; ako je tjelesna povreda kao posljedicu imala unakaženost povređenog (Stojanović, 2007: 349).

Najteži oblik postoji u slučaju nastupanja smrti davaoca ćelije/tkiva, takođe usljed izvršenja nekog od tri prvonavedena oblika krivičnog djela. Zapriječena je kazna zatvora u trajanju od najmanje deset godina, pri čijem odmjeravanju takođe treba voditi računa o kom obliku krivičnog djela se radi u konkretnom slučaju. Kao i kada je u pitanju posljedica koja se ogleda u nanošenju tjelesne povrede, tako i ovdje neophodno je da mogu da se pripišu u nehat učinicu, tj. radi se o krivičnim djelima kvalifikovanim težom posljedicom.

Posebno je inkriminisano bavljenje propisanim radnjama i ako je djelo izvršeno od strane organizovane grupe. Pod bavljenjem se podrazumijeva kontinuirano, sukcesivno vršenje krivičnih djela trgovine organima i predstavlja oblik prividnog realnog sticaja (kolektivno krivično djelo), pri čemu je za postojanje ovog oblika djela, kao što je to slučaj kod nekih drugih krivičnih djela, neophodno da je radnja izvršena najmanje dva puta (slično: Radović, 2008: 110-111). Krivičnim zakonikom nije predviđen pojam organizovane grupe, nego grupe i organizovane kriminalne grupe. Budući da se pod grupom podrazumijevaju najmanje tri lica povezana radi trajnog ili povremenog vršenja krivičnih djela, koja ne mora da ima definisane uloge svojih članova, kontinuitet članstva ili razvijenu strukturu (član 112. tačka 22. Krivičnog zakonika), smatramo da je za ovo razmatranje ključan pojam organizovane kriminalne grupe, pod kojom se podrazumijeva grupa od tri ili više lica, koja postoji određeno vrijeme i djeluje sporazumno u cilju vršenja jednog ili više krivičnih djela za koja je propisana kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna radi neposrednog ili posrednog sticanja finansijske ili druge koristi (član 112. tačka 35. Krivičnog zakonika).

Djelatnosti iz navedenih oblika izvršenja krivičnog djela treba da budu usmjerene na prisiljavanje jednog lica da mimo svoje slobodne volje da pismeni pristanak za davanje ćelije/tkiva za života radi transplantacije tom ili drugom licu i kome se na osnovu tog pismenog pristanka uzme ćelija/tkivo ili na mimo svoje volje potpisivanje pismenog pristanka za davanje tkiva poslije svoje smrti za transplantaciju tom ili drugom licu. Kao što vidimo nakon smrti od davaoca može biti uzeto samo tkivo. Članom 21. je određeno da se presađivanje ćelija/tkiva obavlja samo ako je punoljetni poslovno sposobni primalac prije presađivanja kao izraz slobodne volje dao pismeni pristanak za presađivanje ćelije/tkiva. Sadržaj ove izjave propisuje ministar, a zdravstveni radnik koji učestvuje u postupku presađivanja je dužan da primaocu ćelije/tkiva, radi donošenja odluke o davanju pristanka, pruži potrebne informacije o svrsi i

prirodi presađivanja ćelije/tkiva, postupku transplantacije, vjerovatnoći uspjeha, uobičajenim posljedicama presađivanja, kao i o mnogim rizicima, odnosno zabilježenim neželjenim reakcijama, kao i o mogućim alternativnim reakcijama. Kada je u pitanju maloljetno lice koje nema poslovnu sposobnost, kao i punoljetno lice kome je sudskom odlukom u potpunosti oduzeta poslovna sposobnost, presađivanje ćelije/tkiva se može obaviti samo uz pismeni pristanak zakonskog zastupnika, odnosno staratelja, a pod uslovom da ne postoji izričito protivljenje maloletnog lica koje je starije od 15 godina života. Licu kome je sudskom odlukom djelimično oduzeta poslovna sposobnost presađivanje ćelije/tkiva se može obaviti samo pod uslovom da je prije presađivanja to lice dalo pismeni pristanak u skladu sa stepenom sposobnosti da samostalno donosi odluke i uz prisustvo i saglasnost staratelja koji potpisom potvrđuje iskazanu volju tog lica. U oba slučaja sa pismenim pristankom treba da se saglasi organ starateljstva (član 22. ZTČT).

Dakle, na prvom mjestu zakonodavac zahtijeva da su radnje usmjerene na:

1. uzimanje pismenog pristanka za davanje ćelije/tkiva radi transplantacije i
2. uzimanje ćelije/tkiva na osnovu takvog pristanka.

Zakonodavac zahtijeva ispunjenje obje uzročno-posljedično povezane radnje za postojanje svršenog krivičnog dela. U suprotnom, radiće se o pokušaju, čak i u situaciji kada još nije došlo do radnje oduzimanja ćelije/tkiva, nego se djelo nalazi u fazi uzimanja pristanka. U drugom slučaju krivično djelo će postojati samo u slučaju potpisivanja pristanka za davanje tkiva nakon smrti. Za postojanje djela nije relevantno kom licu treba da se da ćelija/tkivo, tj. da li licu koje preduzima radnju izvršenja krivičnog djela ili nekom drugom.

Za svaki oblik izvršenja ovog krivičnog djela kažnjiv je pokušaj po opštim pravilima. Izvršilac može biti svako lice, s tim što za pojedine radnje izvršenja to može biti samo lice koje može da zloupotrijebi povjerenje, ovlašćenje ili odnos zavisnosti. Međutim, ove radnje spadaju u red teško dokazivih radnji, o čemu svjedoči i izuzetno mali procenat krivičnih postupaka u svijetu (Šurlan, 2016: 5). Kao oblik vinosti zahtijeva se direktan umišljaj.

2. Krivično djelo iz člana 99. ZTČT

Članom 99 istog zakona, predviđeno je da:

(1) Ko uz bilo kakvu naknadu da svoje ćelije, odnosno tkiva ili ćelije ili tkiva drugog lica radi transplantacije ili nudi svoje ćelije, odnosno tkiva ili ćelije odnosno tkiva drugog lica uz naknadu radi transplantacije ili vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji ili posreduje na bilo koji drugi način u transplantaciji ćelija odnosno tkiva ili učestvuje u postupku transplantacije ćelija ili tkiva koji su predmet komercijalne trgovine, kazniće se zatvorom od dvije do deset godina.

(2) Ako je djelo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema maloljetnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od najmanje tri godine.

(3) Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila teška tjelesna povreda davaoca organa, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do 15 godina.

(4) Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila smrt davaoca organa, učinilac će se kazniti zatvorom od najmanje deset godina.

(5) Ko se bavi vršenjem krivičnih djela iz st. 1. i 2. ovog člana ili je djelo izvršeno od strane organizovane grupe, kazniće se zatvorom od najmanje pet godina.

Radnja prvog osnovnog oblika ovog krivičnog djela se ostvaruje u: 1) davanju svoje ćelije/tkiva, 2) davanju ćelije/tkiva drugog lica, 3) nuđenju svoje ćelije/tkiva i 4) nuđenju ćelije/tkiva drugog lica. Da bi postojalo krivično djelo davanje ili nuđenje ćelije/tkiva treba da bude uz naknadu, a radi transplantacije. Davanje organa na dobrovoljnoj osnovi ne predstavlja krivično djelo, budući da je, kao što smo naveli, članom 18. propisano da je doniranje organa dobrovoljno i bez finansijske nadoknade, osim naknade nužnih troškova, čiju vrstu, visinu i postupak propisuje ministar. Dalje, članom 26. je propisano da je u postupku davanja, primanja, odnosno transplantacije ćelija, odnosno tkiva, zabranjeno nuditi, odnosno davati bilo kakvu naknadu ili drugu imovinsku, odnosno neimovinsku korist davaocu od strane primaoca, za date, odnosno primljene ćelije, odnosno tkiva. Zabrana se ne odnosi na naknadu živom davaocu za izgubljenu zaradu ili drugu vrstu prihoda za vrijeme provedeno u zdravstvenoj ustanovi ili u toku oporavka, odnosno za vrijeme privremene spriječenosti za rad, odnosno naknadu bilo kojih opravdanih troškova koje je davalac organa imao zbog postupka uzimanja ćelija/tkiva; opravdanu naknadu u vezi sa plaćanjem zdravstvenih ili drugih usluga u vezi sa uzimanjem ćelija/tkiva; naknadu u slučaju prekomjerne štete koja je nastala kao posljedica uzimanja ćelija/tkiva sa živog davaoca.

Radnju drugog osnovnog oblika čini lice koje vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji ili posreduje na bilo koji drugi način u transplantaciji ćelija/tkiva ili učestvuje u postupku transplantacije koji je predmet komercijalne trgovine. Dakle, radnja ovog oblika izvršenja krivičnog djela je alternativno određena. Vrbovanje faktički predstavlja podstrekavanje pasivnog subjekta usmjereno na davanje ćelija/tkiva za trasplantaciju. Prevoženje u smislu ovog krivičnog djela predstavlja transportovanje ćelija/tkiva prevoznim sredstvom sa jednog na drugo mjesto, koja su manje ili više prostorno udaljena. Treba voditi računa, naravno, da je nužno da se ćelije/tkiva prevoze u specijalnim prostorima, kako bi se očuvali. Prebacivanje, kao i kada su u pitanju ljudi, predstavlja omogućavanje ili obezbjeđenje ilegalnog transporta ćelija/organa u drugu državu (Radović, 2008: 107). Kupovina i prodaja, kao i u građanskom pravu, predstavljaju postupak promjene vlasništva nad ćelijom/tkivom uz naknadu, koja svakako nije mala. Kažnjivo je i posredovanje u prodaji, tj. dovođenje u vezu lica koja su na određen način uključena u kupoprodaju ćelija/tkiva.

Na kraju inkriminisano je i bilo kakvo drugo posredovanje u transplantaciji ćelija/tkiva ili učestvovanje u postupku transplantacije koji je predmet komercijalne trgovine. Naime, članom 28. je zabranjena trgovina ćelijama i tkivima. Zdravstveni radnik, koji učestvuje u postupku transplantacije, ukoliko posumnja da su ćelije/tkiva koji se transplantiraju predmet komercijalne trgovine, dužan je da odbije učešće u postupku transplantacije i da bez odlaganja, usmeno i pismeno obavijesti nadležne državne organe i Upravu za biomedicinu. Dalje, određeno je i da se pod trgovinom ćelijama/tkivima u smislu ovog zakona ne smatra davanje naknade iz člana 26, kao ni plaćanje troškova uzimanja, odnosno doniranja ćelije/tkiva sa živog ili umrlog lica radi presađivanja u tijelo drugog lica radi liječenja koje uključuje pripremu, obradu, očuvanje i distribuciju. Suprotno postupanje zdravstvenog radnika posmatrača se kao učešće u postupku transplantacije koji je predmet komercijalne trgovine, te će da predstavlja radnju izvršenja krivičnog djela. Zapriječena je kazna zatvora od dvije do deset godina. Teži oblik će postojati u situaciji ako je radnja osnovnog oblika izvršena prema maloletnom licu, za koji je zapriječena kazna zatvora najmanje tri godine. Sljedeći teži oblik djela će postojati u situaciji kada je nastupila teška tjelesna povreda davaoca ćelija/tkiva, za koji je zapriječena kazna zatvora od tri do 15 godina, a najteži oblik će postojati u slučaju smrti davaoca ćelij/tkiva, za koji je zapriječena kazna zatvora od najmanje deset godina. Za lice koje se bavi vršenjem ovog krivičnog djela, kao i ako je djelo izvršeno od strane organizovane kriminalne grupe, zapriječena je kazna od najmanje pet godina zatvora. Budući da je većina pojmova objašnjena prilikom razrade prethodnog krivičnog djela, ovdje se nećemo upuštati u ponavljanja. Kao oblik krivice zahtjeva se umišljaj, koji kada je u pitanju maloljetno lice mora da obuhvati i svijest o toj činjenici.

3. Krivično djelo iz člana 100. ZTČT

Posljednje krivično djelo iz ovog zakonskog teksta propisano je na sljedeći način, članom 100:

(1) Ko obavi presađivanje ćelija, odnosno tkiva ili učestvuje u postupku presađivanja ćelija, odnosno tkiva licu koje nije dalo pismeni pristanak za presađivanje ćelija, odnosno tkiva ili uzme tkiva od umrlog lica, odnosno učestvuje u uzimanju tkiva od umrlog lica kod koga nije dijagnostikovana i utvrđena moždana smrt na način i u skladu sa postupkom propisanim ovim zakonom, ili ako obavi uzimanje tkiva ili učestvuje u postupku uzimanja tkiva od lica koje je za života zabranilo davanje tkiva u slučaju svoje smrti ili ako pismeni pristanak nije dao član porodice ili drugo blisko lice u skladu sa ovim zakonom, kazniće se zatvorom od dvije do deset godina.

(2) Ako je djelo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema maloljetnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od najmanje tri godine.

(3) Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila teška tjelesna povreda davaoca ćelija, odnosno tkiva, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do 15 godina.

(4) Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila smrt davaoca ćelija, odnosno tkiva, učinilac će se kazniti zatvorom od najmanje deset godina.

(5) Ko se bavi vršenjem krivičnih djela iz st. 1. i 2. ovog člana ili je djelo izvršeno od strane organizovane grupe, kazniće se zatvorom od najmanje pet godina.

Radnju osnovnog oblika ovog krivičnog dela čini lice koje obavi presađivanje ćelija/tkiva ili učestvuje u postupku presađivanja ćelija/tkiva licu koje nije dalo pismeni pristanak za presađivanje ćelija/tkiva ili uzme tkiva od umrlog lica, odnosno učestvuje u uzimanju tkiva od umrlog lica kod koga nije dijagnostikovana i utvrđena moždana smrt na način i u skladu sa postupkom propisanim Zakonom o transplantaciji ćelija i tkiva, ili ako obavi uzimanje tkiva ili učestvuje u postupku uzimanja tkiva od lica koje je za života zabranilo davanje tkiva u slučaju svoje smrti ili ako pismeni pristanak nije dao član porodice ili drugo blisko lice.

Na prvom mjestu radnja izvršenja krivičnog djela se ogleda u postupku presađivanja ćelija/tkiva od živog davaoca koji nije dao pismeni pristanak. Uslovi za uzimanje ćelija/tkiva od strane živog davaoca su propisani članom 48. Zakona o transplantaciji ćelija i tkiva: ako nema drugih odgovarajućeg ćelija/tkiva koji su dostupni od umrlog lica; ako ne postoji alternativni medicinski postupak uporedive efikasnosti za liječenje primaoca; ako tim za transplantaciju ovlašćene zdravstvene ustanove da mišljenje da će presađivanjem ćelija i tkiva doći do izlječenja, odnosno poboljšanja zdravstvenog stanja primaoca; organa; ako je dat pismeni pristanak davaoca; ako je izvršena procjena rizika po zdravlje davaoca (član 48. ZTČT). Kao što vidimo u odnosu na transplantaciju organa ovde se ne zahtjeva procjena opasnosti po život. Kao neophodan uslov za zakonski ispunjen postupak transplantacije ćelija/tkiva javlja se pismeni pristanak davaoca, koji predstavlja izraz njegove slobodne volje. Pismeni pristanak se daje za tačno određenu medicinsku intervenciju, tačnije samo za uzimanje određenih ćelija/tkiva, kao i za tačno određenog primaoca. Ovaj pristanak se čuva u zdravstvenoj ustanovi kao medicinska dokumentacija, dok sadržaj obrasca izjave o pristanku potpisuje ministar (član 51. ZTČT).

Davalac ćelija, odnosno tkiva, može biti lice koje je starije od 18 godina života, pod uslovom da ima potpunu poslovnu sposobnost, odnosno sposobnost za rasuđivanje i donošenje odluka. Izuzetno, davalac regenerativnih tkiva može biti i lice koje je mlađe od 18 godina života, odnosno lice kome je sudskom odlukom djelimično oduzeta poslovna sposobnost, ako su istovremeno ispunjeni sljedeći uslovi: 1) da ne postoji odgovarajući davalac koji je dao pismeni pristanak u skladu sa ovim zakonom; 2) da je primalac tkiva roditelj, brat ili sestra davaoca; 3) da se davanje tkiva obavlja radi spašavanja života primaoca; 4) da je

pribavljena pismena saglasnost za uzimanje regenerativnog tkiva od zakonskog zastupnika, odnosno staratelja davaoca maloljetnog lica, odnosno djelimično poslovno sposobnog lica; 5) da se davalac ne protivi davanju regenerativnog tkiva, odnosno da je takvo lice starije od 15 godina života dalo pismeni pristanak za davanje regenerativnog tkiva radi liječenja lica. Etički odbor zdravstvene ustanove, osnovan u skladu sa zakonom kojim se uređuje zdravstvena zaštita, daje saglasnost za uzimanje tkiva u ovom slučaju. Izuzetno, dozvoljeno je od maloljetnih lica: 1) uzimanje i čuvanje krvotvornih matičnih ćelija prikupljenih iz izdvojene pupčane vrpce živorođenog djeteta koje se mogu upotrebljavati za presađivanje, odnosno korišćenje kod srodnika i nesrodnih lica živorođenog djeteta; 2) uzimanje onih ćelija za čije je uzimanje na osnovu standarda medicinske nauke utvrđen minimalni rizik i minimalno opterećenje za davaoca. U prvom slučaju za uzimanje i čuvanje krvotvornih matičnih ćelija potreban je pismeni pristanak majke, odnosno oba roditelja, odnosno staratelja ako je neko od ovih lica pod starateljstvom, ili kolizijskog staratelja, ako organ starateljstva ocijeni da postoje suprotni interesi djeteta i njegovih zakonskih zastupnika. U drugom slučaju ćelije se mogu uzeti pod uslovom da se davalac ne protivi davanju regenerativnog tkiva, odnosno da je takvo lice starije od 15 godina života dalo pismeni pristanak za davanje regenerativnog tkiva radi liječenja lica (član 51. ZTČT).

Međutim, nije dovoljno samo da davalac organa formalno da pristanak. Ovdje mora da se radi o informisanom pristanku. Naime, članom 52. je propisano da radi davanja pismenog pristanka zdravstveni radnik koji ne učestvuje u postupku uzimanja, presađivanja, odnosno upotrebe ćelije/tkiva, odnosno koji nije izabrani ljekar primaoca, a koji ima odgovarajuće iskustvo u procjeni rizika po život i zdravlje davaoca, dužan je da prije davanja pismenog pristanka davaoca upozna sa njegovim pravima, a posebno sa pravom na nepristrasan savjet u pogledu rizika po život i zdravlje, kao i sa tokom medicinskog postupka, vjerovatnoćom uspjeha i uobičajenim rizicima, s tim da date informacije ne smiju biti sugestivne. Informacije koje daje zdravstveni radnik moraju se dati u prisustvu drugog zdravstvenog radnika, a dokument o informisanju se sačinjava u pismenoj formi (član 52. ZTČT). Zdravstveni radnik koji učestvuje u postupku uzimanja ćelija/tkiva dužan je da poslije davanja pismenog pristanka davaoca u potpunosti informiše o postupku i načinu uzimanja ćelije/tkiva, mogućim direktnim i indirektnim posljedicama po njegovo zdravlje koje mogu nastati uzimanjem ćelije/tkiva, kao i o očekivanom ishodu transplantacije i ostalim bitnim okolnostima, kao i da obezbijedi sve druge informacije po zahtjevu davaoca (član 53. ZTČT). Ovlašćena zdravstvena ustanova dužna je da obezbijedi da davalac ćelije/tkiva može da povuče pismeni pristanak, a najkasnije do momenta početka njegove pripreme za postupak uzimanja ćelije/tkiva radi presađivanja u tijelo drugog lica, odnosno do momenta početka pripreme pacijenta za postupak transplantacije. Izjava o povlačenju pristanka daje se u pismenoj formi po postupku propisanom za davanje pristanka (član 54. ZTČT), a

sastavni dio dokumenta o informisanju predstavlja kako pismeni pristanak, tako i povlačenje pismenog pristanka (ako do istog dođe), koji potpisuje davalac, kao i prisutni zdravstveni radnik (član 52. stav 4. ZTČT).

Drugi način izvršenja osnovnog oblika radnje ovog krivičnog djela postoji kada lice uzme tkivo od umrlog lica, odnosno učestvuje u uzimanju tkiva od umrlog lica kod koga nije dijagnostikovana i utvrđena moždana smrt na način i u skladu sa postupkom propisanim Zakonom o transplantaciji ćelija i tkiva. Ovdje se radi o uzimanju tkiva od umrlog lica. Prema članu 55. ZTČT ono se može vršiti isključivo poslije dijagnostifikovanja i utvrđivanja moždane smrti na osnovu medicinskih kriterijuma. Istovremeno, propisano je da se način i postupak dijagnostifikovanja moždane smrti utvrđuje u skladu sa Zakonom o transplantaciji organa i podzakonskim aktima donijetim za njegovo sprovođenje. Prema navedenom propisu moždanu smrt dijagnostifikuje nadležni zdravstveni radnik, a utvrđuje nadležna komisija zdravstvene ustanove. Zdravstvena ustanova je dužna da vodi registar pacijenata kod kojih je dijagnostifikovana i utvrđena moždana smrt, te da vrši mjesečnu analizu uzroka moždane smrti i da o tome podnosi izveštaj Upravi za biomedicinu (član 48. ZOTO). Moždanu smrt utvrđuje Komisija za utvrđivanje moždane smrti, koju imenuje direktor zdravstvene ustanove, a njeni članovi ne mogu da budu zdravstveni radnici koji učestvuju u postupku transplantacije, odnosno uzimanja i presađivanja organa, kao ni lica koja su na bilo koji drugi način zainteresovana za transplantaciju i povezana s njom. Odluka o utvrđivanju moždane smrti mora biti donijeta na osnovu samostalne stručne odluke svakog člana Komisije, s tim da odluka mora biti donijeta jednoglasno, pri čemu zapisnik o utvrđivanju moždane smrti, koji predstavlja medicinsku dokumentaciju, potpisuju svi članovi Komisije. Momenat utvrđivanja moždane smrti od strane Komisije smatra se momentom smrti lica kod koga je dijagnostifikovana i utvrđena moždana smrt (član 49. ZOTO).

Ovdje treba voditi računa i o činjenici da je sa umrlog dozvoljeno uzimanje tkiva zbog presađivanja u tijelo drugog lica radi liječenja ukoliko je punoljetni poslovno sposoban davalac prije smrti postupio na jedan od sljedećih načina: dao i lično potpisao pismeni pristanak za doniranje u slučaju smrti u prisustvu najmanje jednog nezavisnog svjedoka koji potvrđuje vjerodostojnost potpisa i slobodno izraženu volju davaoca; dao nekom drugom licu da u njegovo ime potpiše pismeni pristanak za doniranje u slučaju smrti uz sopstveno prisustvo potpisivanju pristanka i u prisustvu najmanje jednog nezavisnog svjedoka koji potvrđuje vjerodostojnost potpisa i slobodno izraženu volju davaoca. Na osnovu pismenog pristanka davaocu se mogu u slučaju smrti uzeti tkiva poslije prethodnog obavještenja članova porodice o donaciji, izuzev ukoliko se članovi porodice tome izričito usmeno ili pismeno protive, uz navođenje jasnih i neospornih činjenica iz kojih se može nedvosmisleno zaključiti da je umrlo lice promijenilo stav o doniranju (član 56. ZTČT).

Navedena izjava se može dati zdravstvenom radniku koji je izabrani ljekar davaoca; ovlašćenom licu za evidentiranje pismenog pristanka u filijali Republičkog zavoda za zdravstveno osiguranje u postupku izdavanja, odnosno ovjeravanja zdravstvene knjižice, odnosno druge zdravstvene isprave kojom se utvrđuje svojstvo osiguranika; ovlašćenom licu za evidentiranje pismenog pristanka u Upravi za biomedicinu; ovlašćenom licu za evidentiranje pismenog pristanka u zdravstvenoj ustanovi koja obavlja poslove transplantacije, a ovaj pristanak na obrascu koji propisuje ministar se čuva 30 godina od smrti davaoca u ovlašćenju zdravstvenoj ustanovi, odnosno filijali obaveznog zdravstvenog osiguranja, odnosno Upravi za biomedicinu (član 57. ZTČT). Pismeni pristanak se evidentira u zdravstvenu knjižicu, a izabrani ljekar kao i drugo ovlašćeno lice su dužni da prije davanja pismenog pristanka svako zainteresovano lice upoznaju sa značajem transplantacije tkiva radi liječenja i da tom licu daju potpune informacije koje ne smiju biti sugestivne i koje su zasnovane na medicinskim dokazima o mogućnosti doniranja, uslovima za doniranje, odnosno za uzimanje tkiva u slučaju moždane smrti. Poslije davanja ove informacije licu koje je zainteresovano da postane davalac potrebno je ostaviti razumno vrijeme da donese odluku o davanju pismenog pristanka (član 58. ZTČT).

Konačno, treći način izvršenja osnovnog oblika krivičnog djela postoji u slučaju obavljanja uzimanja tkiva ili učestvovanja u postupku uzimanja tkiva od lica koje je za života zabranilo davanje istih u slučaju svoje smrti ili ako pismeni pristanak nije dao član porodice ili drugo blisko lice. Članom 59. ZTČT je propisano da svako punoljetno i poslovno sposobno lice može da izričito zabrani umimanje svojih tkiva u slučaju moždane smrti izjavom koja se daje u pismenoj formi zdravstvenom radniku ili drugom navedenom ovlašćenom licu, koja su čuva 12 mjeseci od dana smrti tog lica u zdravstvenoj ustanovi, odnosno filijali obaveznog zdravstvenog osiguranja, odnosno Upravi za biomedicinu, na način i po postupku propisanom za medicinsku dokumentaciju. Zabrana uzimanja organa evidentira se u zdravstvenoj knjižici (član 59. ZTČT). Potom sa umrlog lica koje je državljanin Republike Srbije i koje ima stalno prebivalište u Republici Srbiji mogu se uzimati tkiva zbog presađivanja drugom licu radi liječenja i u slučaju kada to lice nije dalo pismeni pristanak, ako to nije zabranilo izričito (pismeno ili usmeno). U tom slučaju je za uzimanje tkiva neophodna saglasnost članova porodice umrlog lica. Međutim, ako umrlo lice nema žive članove porodice, odnosno ako oni nisu dostupni u razumnom vremenu koje ne ugrožava uzimanje i transplantaciju, a dostupno je drugo blisko lice, s kojim je umrli bio u prisnom ličnom odnosu koji je svima očigledan najmanje posljednje dvije godine prije smrti lica, za uzimanje tkiva je dovoljna saglasnost tog lica (član 61. ZTČT). Članom 62. je propisano da je lice koje je ovlastio direktor zdravstvene ustanove dužno da informiše jednog od članova porodice umrlog lica, ukoliko su članovi porodice dostupni, o mogućnosti uzimanja i potrebi za tkivima sa umrlog lica, a ovo lice je dužno da informiše o pravu na saglašavanje ili o odbijanju davanja saglasnosti, pri čemu je članovima porodice neophodno ostaviti razumno

vrijeme da donesu odluku, tačnije ono vrijeme koje neće da ugrozi mogućnost uzimanja tkiva radi presađivanja u tijelo drugog lica. Takođe, ranije data saglasnost člana porodice umrlog lica može se povući do momenta pripreme pacijenta za transplantaciju tkiva, o čemu se obavještava nadležni zdravstveni radnik, a član porodice može dati saglasnost samo ako je u posljednje dvije godine prije smrti bio lično u kontaktu sa umrlim licem (član 62. ZTČT).

Sa umrlog lica koje nije državljanin Republike Srbije i koje nema stalno prebivalište u Republici Srbiji, a koje nije dalo pismeni pristanak, mogu se uzimati tkiva zbog presađivanja drugom licu, odnosno, upotrebe kod drugog lica radi liječenja samo uz pismenu saglasnost člana porodice (član 63. ZTČT). Sa umrlog maloljetnog lica, kao i lica koje nema potpunu poslovnu sposobnost, te punoljetnog lica kome je za života na osnovu odluke nadležnog organa djelimično ili u potpunosti oduzeta poslovna sposobnost dozvoljeno je uzimati tkiva u skladu sa pravilima kojima je regulisano uzimanje tkiva od lica koje nije dalo pismeni pristanak (član 64. ZTČT).

Konačno, ovlašćeni zdravstveni radnik može da započne postupak uzimanja tkiva samo ako raspolaže dokazom o pismenom pristanku umrlog lica, donatorskom karticom ili ako u razgovoru sa članovima porodice ili drugim bliskim licem provjeri da umrlo lice nije za života promijenilo odluku o pristanku za donaciju tkiva, o čemu zdravstveni radnik sačinjava službenu bilješku u medicinskoj dokumentaciji, odnosno ako pribavi podatke o evidenciji umrlog lica u Jedinostvenom republičkom registru davalaca, a ako ne raspolaže ovim podacima, tada samo pod uslovom da je član porodice, odnosno drugo blisko lice dalo saglasnost (član 65. ZTČT).

Izvršilac može biti samo ljekar ili zdravstveni radnik. Kao što vidimo i ovde je radnja samo učestvovanja u postupku transplantacije podignuta na rang izvršenja krivičnog djela. Zapriječena je kazna zatvora u trajanju od dvije do deset godina.

Teži oblik krivičnog dela postoji u situaciji kada je bilo koja od tri moguće radnje osnovnog oblika krivičnog djela učinjena prema maloljetnom licu. Umišljaj učinioca treba da obuhvati činjenicu da se radi o maloljetnom licu. Sljedeći teži oblik postoji kada je kod davaoca ćelija/tkiva iz prethodna dva oblika djela nastupila teška tjelesna povreda, za koji je propisana zatvorska kazna u trajanju od tri do 15 godina. Najteži oblik postoji u slučaju nastupanja smrti davaoca ćelija/tkiva. Zapriječena je kazna zatvora u trajanju od najmanje deset godina.

Kao oblik krivice za sve oblike predviđen je umišljaj. Za oblike koji predstavljaju krivična djela kvalifikovana težom posljedicom u odnosu na težu posljedicu zahtjeva se nehat. U suprotnom će se raditi o sticaju krivičnih djela.

Na kraju, inkriminisano je bavljenje vršenjem ovih krivičnih djela ili izvršenje krivičnog djela od strane organizovane kriminalne grupe. Za ovaj oblik je propisana kazna zatvora u trajanju od najmanje pet godina.

Zaključak

U Republici Srbiji posljednjih desetak godina nastaje nova oblast krivičnog prava, koju možemo nazvati medicinskim krivičnim pravom. Iako se kroz krivično pravo odavno provlači veza sa medicinom, ista je pojačana tek preuzimanjem obaveza u skladu sa procesom pristupanja Evropskoj uniji, kroz donošenje novih zakonskih tekstova u kojima je zakonodavac predvidio određen broj krivičnih djela. Ova krivična djela po svojoj sistematici spadaju u sporedno krivično zakonodavstvo. Zakonom o transplantaciji organa, Zakonom o transplantaciji ćelija i tkiva i Zakonom o biomedicinski potpomognutoj oplodnji propisana su po tri krivična djela. Suštinski, oslanjaju se djelimično na krivično djelo trgovine ljudima, što ima svoje opravdanje zbog međunarodnih pravnih akata donijetih u ovoj oblasti. Kada je u pitanju predmet ovog rada, tj. krivičnoppravna zaštita ćelija i tkiva, na međunarodnom planu je zapažena sve veća potreba za njihovom zaštitom. Međutim, krivični postupci u svijetu su izuzetno rijetki, a u Republici Srbiji u ovom momentu ne postoje. To istovremeno ne znači da do njihovog izvršenja ne dolazi. Kao i kada je riječ o transplantaciji organa, siva zona trgovine je neizbježna. Potražnja za organima, ćelijama i tkivima, ali i njihova ponuda je izuzetno velika širom svijeta, dok obim ovakve trgovine izmiče očima javnosti i pravosudnih organa. Zakonodavac u Republici Srbiji je propisao krivična djela u ovoj oblasti, ali je faktičko pitanje kako mogućnost njihovog otkrivanja, tako i njihova stručnost. U svakom slučaju na sva postavljena pitanja budućnost će dati odgovor.

Literatura

Banović, B. (2017). Normativni okvir za suprotstavljanje trgovini ljudskim organima. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 3, 70-97.

Čejović, B. (2008). *Krivično pravo u sudskoj praksi, posebni deo*. Kragujevac: Lion Mark.

European Parliament, D.-g. f. (2015). *Trafficking in Human Organs*.

Klajn, I., i Šipka, M. (2012). *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Novi Sad: Prome-tej. Kolarevic, D., Zarkovic, M., & Biac, V. (2015). *The Hypnosis in the Criminalistic and Criminal Law*. Archibald Reiss Days, vol. 1 (pp. 153-157). Belgrade: Academy of Criminalistic and Police Studies.

Lazarević, L. (2005). *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije*. Beograd: Savremena administracija.

Radović, N. (2008). *Trgovina ljudima kao oblik organizovanog kriminaliteta* (doktorska disertacija). Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

Stojanović, Z. (2012). *Komentar Krivičnog zakonika, Četvrto izdanje*. Beograd: Službeni glasnik.

Škulić, M. (2015). *Organizovani kriminalitet: pojam, pojavni oblici, krivična dela i krivični postupak*. Beograd: Službeni glasnik.

Šurlan, T. (2016). Transplantacija i trgovina ljudskim organima, tkivima i ćelijama - međunarodnopravni i nacionalnopravni normativni okvir. CJP, 1-15.

CRIMINAL LAW PROTECTION OF THE CELLS AND TISSUES IN THE REPUBLIC OF SERBIA

PhD Veljko TURANJANIN*

PhD Milica KOLAKOVIĆ-BOJOVIĆ*

Abstract: The authors in this work deal with the protection of the cells and tissues from the criminal law aspects. The Law on the Transplantation Cells and Tissues provides three criminal offences. However, at the first glance it is obvious that for the basis of these offences the legislator took the criminal offence of trafficking in human beings, which is justified regarding the basic international legal acts. Serbia undertook obligation to provide several criminal offences according to the ratification process. Therefore, trafficking in human beings is criminalized in the Serbian Criminal Code, while the crimes that protect human organs, cells and tissues are prescribed in the secondary criminal legislation: Law on the Organ Transplantation and Law on Transplantation Cells and Issues. In addition to the introductory and concluding remarks, the authors explain in the separate chapters three criminal offences.

Key words: transplantation, cells, tissues, criminal offence,...

---

* Faculty of Law in Lukavica, PIM University Banja Luka, e-mail: veljko.turanjanin@pravnofakultet.edu.ba

* Faculty of Law in Lukavica, PIM University Banja Luka, e-mail: milica.kolakovic@pravnofakultet.edu.ba